

KAZALIŠTE I DRAMSKA KNJIŽEVNOST U DANICI

Milorad Živančević

Ilirski pokret, u duhu prosvjetiteljskih nastojanja, koja su glavna značajka njegove djelatnosti,¹ imao je prije svega stvoriti i oživotvoriti domaće kulturne institucije. Ovoj povijesnoj predestinaciji Hrvati duguju svoje temeljne ustanove, kao što su Čitaonica, Matica, Akademija itd. U tom sklopu posebno je značajna pojava i utemeljenje narodnog kazališta, koje također pada u ovo doba.

Ljetopis kulturnih zbivanja u preporodnoj Hrvatskoj bila je Danica ilirska, koja je ponajviše književna, ali dobrim dijelom i kazališna suvremena kronika.

Danica ilirska prvi je hrvatski časopis, čiji je pokretač, nakladnik i urednik bio Ljudevit Gaj.² Prvi broj osvanuo je 10. siječnja 1835, pod naslovom »Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka«; od 1836. »Danica ilirska« (pod ovim naslovom ukoričeno je u originalu i čitavo prvo godište!); nakon zabrane ilirskog imena 1843. opet izlazi pod prvobitnim naslovom (od 21. siječnja), da za vrijeme revolucije 1849. završi opet kao »Danica ilirska« (br. 1 te godine ima samo naslov: »Danica«). Posljednji broj izašao je 30. lipnja 1849, navršivši petnaest godina izlaženja in continuo.

Ilirski pokret bezmalo počinje i završava Danicom.³ Izrasla iz kajkavske sredine zagrebačkog književnog kruga, ona vrlo brzo izlazi iz regionalnih okvira, eliminirajući kajkavštinu i prelazeći već u prvim brojevima

posve na štokavštinu. Trebalo je najprije da to bude književni prilog političkog dnevnika »Novine horvatske« (potonje Ilirske narodne novine), a daleko je prevladala ta uloga. Glavna njezina zadaća bila je sprovođenje u život ilirske ideje o narodu i narodnosti, pa su sva sredstva bila podređena toj svrsi.

Ljudevit Gaj nije bio jedini urednik Danice, kako se redovito potpisivao; uza se je imao i druge vrijedne pomagače koji su zapravo nosili čitav teret posla oko redakcije. To su bili: Antun Mažuranić (urednik g. 1835—1836), Dragutin Rakovac (1836—1837), Vjekoslav Babukić (1838—1840), Bogoslav Šulek (1841—1846) i Dimitrija Demeter (1846—1849). U svakom slučaju, časopis je značajki uređivan,⁴ za svoje doba brižljivo rubriciran, tako da je u njemu zastupljena poezija, prozni beletristički sastavi, razni dopisi, pouka, znanstveni prinosi (uglavnom folklorno-etnološko-geografske naravi), putopisi, vijesti, smjesice, te književni i kazališni prikazi.

Ovi posljednji, očito, variraju u intenzitetu, u zavisnosti od afiniteta pojedinih urednika.

Već u prvom godištu, odmah na početku, Danica ilirska počinje s vijestima o domaćem kazalištu. O domaćem kazalištu već godine 1835? Razumije se, u stanovitom obziru. U Zagrebu je tada postojao samo njemački teatar,⁵ nekakav Schauspielgesellschaft, u kome je domorodno općinstvo moglo gledati predstave samo na njemačkom jeziku (apstrahiraju se, dakako, izvaninstitucionalne izvedbe kajkavskih drama⁶ te izvedbe tipa passionspiele). Samo nekoliko godina kasnije ilirci će se rugati ovom poduzeću, svjesni premoći materinske dramske riječi.⁷

Prvo »kazališno objavljenje« u Danici g. 1835, doduše, najavljuje njemački komad Josefa Schweigerta *Die Magdalenen-Grotte bei Ogulin* (Magdalenina špilja kraj Ogulina), ali uz put govori i o domaćoj drami, na slijedeći način:

»G. Schweigert, koj kakti rođeni Čehoslav po napučenju g. Dragutina Rakovca vre tri od ovoga istoga domorodca vu horvatskom jeziku naredene igrokaze, pervoga najmre leto 1832. dana 2. listopada pod imenom: Stari mladoženja, drugoga opet 1833. dana 23. srpnja pod imenom Stari zasebni kućiš Petra III, s ruskim i horvatskim pevanjem; i trećega zadnjih 13. grudna 1833. pod nazivom Vkanjeni vkanitelj na općinskom kazališču speljati truda si je vzel, zasluži zaisto, da vsaki domorodac njegovo plemenito trsenje i rodoljubnu skerb pohvalno spozna.«⁸

Drame koje se u ovome tekstu spominju, međutim, nisu izvorne, kako se to izriječom tvrdi (»od ovoga istoga domorodca«): sve tri su samo Rakovčeve preradbe Kotzebuea, k tome u kajkavskom dijalektu. Poznato je, naime, da se ovaj pisac zanosio mišlju da zagrebačko njemačko kazalište daje predstave na hrvatskom jeziku.⁹

Schweigertova drama veličala je viteštvo Hrvata u borbi protiv Francuza u tvrđavi Glogovi 1813. godine, pa je već svojom temom, ako i na njemačkom jeziku, mogla privući brojne gledaoce u Zagrebu. Međutim, kako ćemo vidjeti, veliki odziv ima se najprije pripisati ovlaš proturenoj obavijesti u reklamnoj afiši da će spomenuti igrokaz biti »z hrvatskim pevanjem i narodnim koloplesom, kak takaj z osebujnum gudbum (muskum), koju gospon Wiesner od Morgensterna vu našem domorodnom duhu vmeteljno složil je«. Pri tome se pisac (sam Gaj?) delikatno ispričava što čitav igrokaz nije hrvatski: »Kojega bi, da je moguće, vnego rajši u materinskom jeziku videli.«

Hrvatsko pjevanje o kojem je ovdje riječ bila je u oglasu vješto zamaskirana i zatim nenadano lansirana, na njemačkoj sceni, glasovita Gajeva budnica *Horvatom sloga i zjedinjenje* (danas poznatija po početnim stihovima: »Još Horvatska ni propala...«). Po običaju tiskana je za tu priliku kao letak, što se vidi iz bilješke uz tekst: »Narodna ova popevka bude danas na večer vu ovdešnjem kr. varaškom Kazališću vu domorodnem pod br. 4. Danice obznanjenom igrokazu spevana i podeljena.«¹⁰ Bila je to varka zbog cenzure; ubrzo je čitava Hrvatska znala pjesmu napamet i pjevala je, prije »Lijepe naše«, kao neke vrsti carmen patrium.

Nakon vijesti o prvom domorodnom scenskom uspjehu u hrvatskom preporodu, u Danici dugo nije bilo relacija o kazalištu. Druge književne vrste imaju prioritet, rađa se nova poezija koja tumači nacionalne težnje, prevladavaju razni utilitaristički prozni tekstovi. Istom godine 1837. pojavljuje se jedan anonimni članak o poljskom teatru, zapravo o poljskoj glumici Leontini Zuczkowskoj (usp. niže u bibliografiji). I još kasnije, slijedeće godine 1838. jedna škrtka bilješka javlja o prvoj muzikalno-deklamatorskoj akademiji »s ilirskim besjedjenjem i pjevanjem« (1. travnja t. g.), u kojoj su, »na veliku radost svega općinstva«, deklamirani Mažuranićevi *Vjekovi Ilirije* (Roksandić), te izveden duet iz Donizettijeve opere *Belizar* (Danijel Farkaš i Henrik Mikšić), u Mažuranićevu prijevodu, koji je zbog neizmjerne pohvale morao biti ponovljen na bis. Iza toga je održan još jedan koncert u zagrebačkom teatru (18. travnja), na korist ugar-

skih poplavljenika, sa bogatim muzičkim programom i proslavom Ivana Mažuranića; taj koncert je bio »s neizmjenim uznešenjem primljen«, osobito »radi ovdje još nikada nečuvene slasti narodnoga jezika u višoj muzici... i probudio je kod mnogih sasvim nove pomisli o vrijednosti čistog ilirskog narječja, i nove domorodne želje«.

Koncem 1838. godine Danica donosi ulomak »junačke igre u trih činih« *Juran i Sofija ili Turci kod Siska* Ivana Kukuljevića Sakcinskoga (1816—1889), koja će najaviti novu epohu u povijesti hrvatskoga kazališta. Uredništvo ju je popratilo slijedećom noticom:

»Ovih dana izide na svjetlo iz kr. privil. narodne ilirske tiskarne novo ilirska djelo u 8. Ima 106 strana, pod naslovom: Juran i Sofija ili Turci kod Siska, junačka igra u trih činih, spisao Ivan Kukuljević Sakcinski, kod kr. ugarske plemenite tjelesne straže podnamjesnik. Mi ne možemo ništa drugo za pohvalu ovoga djelca, u kojem pravi i čisti ilirski duh diše, reći, nego ga svakomu rodoljubivomu Iliru osobito preporučiti. Djelce ovo ispisanu je u razriješenom govoru, nu znamenit je u svezanom govoru iz čina drugog prizor peti, kojega našim rodoljubivim i slavnim čitateljem ovdje radosno priopćujemo.«¹¹

Ipak će do praižvedbe proteći još neko vrijeme. U Danici se dotle, u nedostatku domaćih vijesti, piše o njemačkom i mađarskom teatru.¹² Poznato je, naime, da su naši ljudi pomnjivo pratili kazališni život svojih susjeda, nastojeći da ni sami ne zaostaju u repertoaru (Demeter je u tu svrhu često boravio u Beču, zatim u Grazu i Pragu), a da pri tome nisu imali komplekse u odnosu na razvijenije sredine, svjedoči nam Ivan Mažuranić za jednoga takvog boravka u Pešti:

»Evo baš sada dojdoh iz teatra mađarskoga, gdje su igrali Zrinjskoga prevedena iz njemačkoga [drama Teodora Körnera, Zriny — op. M. Ž], ali i strahovito podrugačena. Igraoci mađarski nisu najbolji, ali bolje rekuć ništa ili jako malo bolji od našijeh. A i malo ljudi polazi ovaj teatar, jerbo s vekšinom idu u njemački, koji je i veći i u boljoj se strani grada nalazi, i bolje igraoce ima.«¹³

U nedostatku domaćih tekstova o kazalištu, Vjekoslav Babukić prevodi Šafarikov prikaz Demetrovih *Dramatičkih pokušnja* (Zagreb 1838) i Kukuljevićevog *Jurana i Sofiju* (Zagreb 1839), te vijesti o slavjanskom

kazalištu u Pešti.¹⁴ Prikaz Kukuljevićeve drame djeluje kao dobro sročena reklama u duhu ukusa romantično nastrojene suvremene publike, uz to iz pera priznatog autoriteta u slavenskom svijetu, lansirana gotovo neposredno pred premijeru:

»Pokušenje to junačkomu čutenju i mišljenju domorodnoga pisca primjerno, utemeljeno je na istini dogodopisnoj iz okrutnih onih i slav-nimi čini bogatih vremena, u kojih su hrabri Iliri, sa zakletim neprijatelj-em kršćanstva neprestano boreći se, silne navale njegove na carstvo njemačko i na Ugarsku žestoko odbijali.« [Ovdje se, dakako, protura popularna suvremena politička teza da su Slaveni, napose Hrvati, antemurale christianitatis i evropske civilizacije.] *»Predmet njegov jest neograničena ljubav prama domovini viteza ilirskoga ter vjernost i privrženost neoskvrnjena supruge ilirske. — Cijelo to činjenje gori ognjem vrele ljubavi prama domovini, ne manje i plamenom junačkim, plamenom slav-nim Iliro-Horvatom kako god sada, tako navlastito za onih burljivih vre-mena vlastitim.«*¹⁵

Uskoro se zbio dugo iščekivani događaj: praizvedba ove domaće drame, 2. listopada 1839. Istina, dogodilo se to u Sisku, još uvijek ne u Zagrebu, a izvođači su bili dobrovoljci amateri, među njima i neki lokalni pisci (Vladovit Zorac, Franjo Lovrić). O tome podrobno izvještava Babukić, začinjajući svoju reportažu prigodnim patetičnim, prije svega propagandističkim porukama:

*»Jur u najstarije doba bijaše kazalište jedna od najugodnijih zabava kod svih ikoliko civiliziranih naroda. Da je ono, ako se dobro uredi, naj-silnije i najprikladnije sredstvo izobraženost među narodi rasprostraniti, srce i ukus oplemeniti, tere um kojim se čovjek nad bezumne skotove uzvišava i do istoga božanstva dopire, prosvjetlati; u tom su se jurve svi najizobraženiji muževi svakoga za veći stupanj civiliziranja težećega na-roda sjedinili.«*¹⁶

Štedro hvaleći domorodne Sišćane zbog ljubavi prema svemu što je narodno i posebno zbog ovoga poduzeća (komad je usljed velikog uspjeha ponovljen 6. listopada), Babukić izražava nadu »da će se i ostala braća ilirska trsiti, da što god spodobnoga proizvedu!«

Napokon, u Danici je 16. studenoga 1839. osvanuo znameniti proglas o utemeljenju ilirskoga narodnoga kazališta, koji je potpisao direktor varoškoga teatra Henrik Börnstein:

»Radosno je znamenje vremena našega, a i blagoslov mnogogodišnjega mira, što se svuda pohvale vrijedno trsenje javlja, da se narodnosti naroda različitih neoskrvrjene sačuvaju, i sve do višega savršenstva podignu... Da se jezik materinski do savršenstva popne, da se, tako reći, slije s izobraženim književnim jezikom, riječjom: da se oplemeni onaj jezik, koj u ustih puka živi... Da tomu boljega posrednika ne ima, nego što je kazalište (zrelište), to su najizobraženiji svih naroda priznali; upliv kazalištah tako je znamenit ne samo u čudorednom, nego i jezikoslovnom obziru, da su ih, kao shodna sredstva izobraženja i ugodne zabave, i ista državna vladanja uvesti i ustanoviti nastojali.«¹⁷

U proglasu se, dakle, ističe stožerni romantičarski postulat jezika i narodnosti, u vezi s formiranjem modernih evropskih nacija i, prije svega, u vezi s konkretnim ilirskim političkim programom. Pri tome se, razumljivo, posebno ističe napredovanje slavenskih narodnosti. »Pak zar ne bi moguće bilo« — pita se Börnstein — »ovdi, u glavnom gradu kraljevine Horvatske, u središtu stare Velike Ilirije, gdje si toliki velikodušni muževi neumrlih zasluga glede materinskog svog jezika kupe, podobnoga što utemeljiti, i barem pokušiti, da se narodni ilirski teatar uvede?« (Proglas je datiran u Zagrebu, 10. studenoga 1839).

Inspirirani velikim uspjehom lokalnih poduzeća, a dakako rastućim zanimanjem općinstva za domaće glumište, ilirci su počeli življe raditi na osnutku stalnog hrvatskog kazališta. I doista — 10. lipnja 1840. izvedena je napokon u Zagrebu povijesna hrvatska predstava, ona gorljivo najavljivana i propagirana, i u Börnsteinovu proglasu za prvo prikazivanje u ilirskom teatru predložena Kukuljevićeva drama *Juran i Sofija*.¹⁸

Ilirska narodna čitaonica odlučila je da svečano upriliči prvu hrvatsku predstavu na zagrebačkoj sceni. U nedostatku domaćih snaga, za tu priliku angažirana je »Novosadska leteća družina«, jedna amaterska kazališna trupa, koja je imala domaći repertoar (usp. niže.). Ta je epizoda u povijesti hrvatskoga kazališta dobro poznata, pa je stoga nećemo ovdje prepričavati.¹⁹

Za priredbu je vladao ogroman interes. Masa svijeta, raspaljena patriotskim žarom, frenetično je pozdravila izvodače. S umjetničke točke gledišta bila je to slabačka historijska drama, ali njezina aktualnost činila je da se aplaudiralo na svaku repliku. Uspjeh je bio izvanredan. Oduševljeni prolog za tu priliku napisao je glavom Ivan Mažuranić:²⁰

*Iz donjih strana domovine naše
Evo nas ovdje za prokušat ono,
Što nikad niko prokušao nije
Na mjestu ovom! . . .
Drobno je zrno, i kad se primi u ruku
Jedva se vidi; al iz njeg kad se metne
U plodnu zemlju, velik hrast se dignu.*

U popratnom tekstu uz pjesmu, anonimni izvjestilac (bez dvojbe urednik Demeter) piše o dojmu što ga je ta predstava proizvela u Zagrebu:

»Domorodno teatralno društvo iz Novog Sada, koje ravnateljstvo čitaonice zagrebačke na svoje troškove ovamo doći učini, započelo je svoja predstavljenja 10. t. m. s junačkom igrom Juran i Sofija od g. Ivana Kukuljevića Sakcinskoga. Ushićenje, s kojim je u neobično velikom broju sakupljeno općinstvo ovo uprav domorodno djelo primilo, ne može se opisati. Svaki izraz, svaku riječ, koja se na rod, jezik, kralja i domovinu proteže, slijedaše gromovito pljeskanje i radosno klicanje, kakvoga se još nikada u tom teatru čulo nije. Svi su predstavioci više puta izazivani biti, za da primu iskrenu pohvalu za dobru volju, kojom su se odvažili na vruće stupiti daske, koje život znače, i za hvale vrijednu pomnju, kojom su svikolici svoje role proizveli. Veličanstvenijeg i milijeg prizora za domoroca biti ne može, nego što je onaj bio, koji smo rečeni večer viditi priliku imali. Do hiljadu osoba od svih stališa sakupilo se je domorodnom vatrom upaljenih i iskrenim veseljem opojenih, da jedanput očito svijetu pokažu, na koliko svoj slatki ilirski jezik i junački rod ljube i štuju. Zato, to je bio jedan večer, koji zaslužuje u anale naše domovine upisan biti!«²¹

Samo nekoliko dana kasnije, na sastanku zagrebačke ilirske čitaonice 29. lipnja odlučeno je da se osnuje »Ilirski narodni teatar.«²² Referat o tome podnio je Ivan Mažuranić; i to je nedvojbeno proza koja pored svoga kulturnohistorijskog ima i stanovito književno značenje:

»Vrijedni domoroci, čestita gospodo!

Sl. ravnateljstvo čitaonice ilirske u Zagrebu, upućeno od kolike je važnosti, od kolike je koristi i potrebe teatar za izobraženje svakoga naroda i podignuće jezika narodnoga, pozva potporom plemenitih domorodaca potpomoženo, iz Novog Sada ovamo društvo jedno, kojeno je,

kako je svim uopće poznato, u ovdašnjem varoškom teatru nekoliko predstavljenja jurve proizvelo. Istina je, to ne bi ni za što drugo, nego da se vidi, kakav će ovo odziv u srcu sugrađana naših naći. Bijaše prokušanje, al hvala bogu i domorodnomu duhu domovine naše, bijaše prokušanje takovo, da se bolje u sadašnjem stanju našem želit ni ne može. Jer premda su članovi rečenoga teatralnoga društva tekar početnici, koji, da se na fino kritike sito uzmu, jedva jedvice i ime od umetnikah bi ostalo: zato je svakako narod naš svagda s najvećim zadovoljstvom iz teatra se kući povratio. Postariji ljudi sude i o mogućnosti i valjanosti takova zavoda, mnoga razgovaraju; starci se raduju i sele u misli u ona stara, bolja, od njih hvaljena vremena, kad su oni kao Slavjani, u slavjanskoj zemlji i jeziku, čisti slavjanski, od tuđina bolje ušćuvani svijet ugledali; prijatelji naši i domovine naše se vesele i u srcu s prvim ovim početkom sretan također napredak skapčaju; neprijatelji napokon dubokim zamukoše mukom; jednom riječju: dobri se svi raduju, svi se vesele, svi ufaju, a zli kradom tuguju, stide se i boje.

A jesu li sve ovo prevrnuće duša igraoci naši uzročili? Jesu li oni tolika srca napunili radošću, tolikim bezbožnim ljudem zabušili usta, tolike prsi svetim domovine ognjem nadahnuli? — Ne mislim, jer su još za to preslabi, premda nekojim od njih talenta ne fali, da to njegda i po sebi učiniti uzmognu. Preslabi su još, velim, za sada, da studene gledaoce griju i prsi ledom zamrznute rastapaju; al nisu preslabi, da budu kao konduktor jedan domorodnoj onoj električnosti, koja već sada, hvala da je nebesom, srca naroda našega oživljava.

Domorodnost dakle, veselje i radost, koje se u općini našoj vidi, ne dolazi toliko sa scene u narod, koliko se dapače s naroda sipa na scenu, i tim i nju k novomu naporu, k novomu nauku, k novoj pomnji nuka.

Otuda se vidi, da se u općini našoj ne samo ništa protivna ne nalazi, da se prokušanje ovo i za zbilja ne uzistini, već da se svuda i najveća želja ukazuje, da se što brže stanovnoj jednoj sceni u domovini našoj temelj postavi. Prigoda je dobra, vrijeme je prijatno, a o koristi i potrebi poduzeća ovoga ni govora ne ima. K tomu dolazi još i to, da je i ovo prokušanje bilo sasvim zaludu i bez svake svrhe, ako se šta dalje o stvari ovoj ne uredi; jer je i prvi korak zaludu, ako se i drugi učiniti ne kani. A da ovako stvar zadugo ostati niti hoće, niti može, bjelodano je sasvim, kad se razmisli, da se poslije ovo nekoliko predstavljenja društvo ovo bez sumnje rasuti, budući da bez svake pomoći od varoša do varoša ski-

tajući se nit bi moglo ljudski živjeti, nit u umjetnosti svojoj, po kojekakovih varošicah igrajući, išta napredovati.

Ako smo za zbilja uvjereni, da je svakomu narodu teatar potreban, i ako smo nakanili da ga i u nas malo pomalo polag slabih sila naših zavedemo, šta čekamo veće?»²³

U alternativni da li putujući ili stalni teatar, Mažuranić je pledirao za stalni. Iznio je tom prilikom veoma oštromna zapažanja, prilično nepovoljno ocijenivši novosadske glumce, karakterizirajući njihovu umjetnost nepristranim kritičkim okom kao diletantizam (vidi se na prvi pogled da je to razvijanje misli iz njegova prologa, gdje se također govori o nevičnosti glumaca i neznanju, koje da nadoknađuju dobrom voljom), a nije poštedio niti publiku (»domorodnost... veselje i radost ne dolazi toliko sa scene u narod, koliko se dapače s naroda sipa na scenu«). Zato predlaže da se osnuje stalni teatar, da se stvori jedna glavnicica putem subskripcije, metodično izlažući da treba najprije osposobiti glumački kadar, organizirati školu na određenoj razini, u kojoj će se uvježbavati dikcija, pjevanje, fehtovanje itd., pa zaključuje:

»Tim će načinom koliko društvo ovo, toliko i publika naša međutim bez svake sumnje ojačati tako, da će se poslije moći ili društvo samo po sebi po primjeru drugih naroda izdržavati; ili pako, kad se duh narodni u nas još bolje probudi, i ljubav umjetnosti i do nižih stališa dopre, stanovan fond za vjekovito utvrđenje narodnoga teatra u domovini našoj sakupiti. Hrdav je i slab početak, al napredak može dobar i od koristi biti; a tuda su prošli svi narodi, tuda valja da prođemo i mi ako smo zbilja nakanili da što od nas i naroda našega bude; jer bez početka ne ima dočetka.«

Trebalo je da kazalište uđe u sastav Narodnog doma i da se podigne troškom narodnih priloga (Ilirske narodne novine počev od br. 101. t. g. počinju da objavljuju spisak priložnika); do sprovođenja ideje u djelo, međutim, proteklo je još dosta vremena. Dom je svečano otvoren tek 8. lipnja 1847,²⁴ ali ni taj čin nije riješio probleme stalnog teatra, koji će biti aktualni i kasnijih desetljeća u Hrvatskoj.

Narednih mjeseci nastupalo je domorodno kazališno diletantsko društvo sa nekih dvadesetak predstava, igrajući još i po unutrašnjosti, u Karlovcu, Krapini, Varaždinu, Petrinji, Sisku. Danica ne izvještava o svim tim predstavama, bilježi tek poneki znatniji događaj. Takav doga-

đaj, na primjer, koji ima značaj narodne manifestacije, bila je predstava u Krapini, za koju je prolog opet napisao Ivan Mažuranić.²⁵ O tome izvještava nitko drugi do Stanko Vraz, iznoseći i podrobnosti — kako su pojedinci glumili, a uz svoj izvještaj priopćio je i dopis ruskog učenjaka Izmaila Ivanoviča Sreznjevskog (1812—1880), koji je te godine putovao po južnoslavenskim zemljama radi usavršavanja u slavistici,²⁶ te prisustvovao predstavi u Krapini. Njemu dugujemo autentičan opis atmosfere jedne ilirske kazališne izvedbe, koji prenosimo ovdje u izvodu:

»Mirna i zabitna Krapina najednom oživi tako, da je glavna njezina ulica naličila na pazar, gdje se narod na hrpe nakupljen šeće, kao po nedjeljah u vašem Maksimiru. U osam sati uljezosmo u kazalište, kojega su načinili u fabričnoj kući. Tu su pretvorili prostranu sobu u parterre, načinili klupe za gospodu, i straga galeriju za prosti narod. Zastor i stijene oko zastora urešene su bile narodnimi bojami, među pozorištem i narodom bijaše klupa za orkestar. A čitavu sobu rasvijetlila je množina svijeća. Do pô devete napunila se je dvorana malo pomalo [...], eto ti bude već sve tijesno, tako da je čovjek jedva mogó od jednoga mjesta do drugoga. Niti iste gospoje nisu našle dosta stolaca. A na galeriji se je pod lamao pod nogami veseloga naroda. Nakon se digne zastor, i eto izilazi mladić u narodnoj haljini, koji pročita prolog, prekrasno domorodnim duhom složen. Poslije su igrali dva komada: 1. Hrvatska vjernost, 2. Broj 777, mogu reći prekrasno. Tim više bilo je za čudit se takovoj igri, što nijedna od igrajućih lica nikad još bila nije na daskah. Gledaoci bili su ushićeni. Pljeskalo se je i vikalo: Krasno! bez konca. Nakon igre budu sva igrajuća lica izazvata i pohvaljena. Na koncu igre predstavili su živi obraz (tableau) rasvijetljen ognjem bijelim, crvenim i modrim.«²⁷

Nakon predstave priređen je narodni bal koji je trajao do zore.

Glavni organizator i duša čitave akcije oko kazališta bio je pjesnik Dimitrija Demeter (1811—1872). Na saboru Čitaonice ilirske u Zagrebu 24. siječnja 1840. Demetru je povjerena briga oko utemeljenja domaćege teatra, i od tog trenutka njegov se životopis potpuno poistovjećuje s historijom hrvatskoga kazališta. Iste godine organizira znamenito gostovanje »Novosadske leteće diletantske družine«, prati glumce na njihovu putu po Hrvatskoj i piše recenzije o predstavama. Na taj način Demeter je ujedno postao i najgorljiviji suradnik Danice člancima i izvješćima o kazalištu (usp. niže bibliografiju). Neki od tih naoko prigodnih napisa dragocjen su doprinos aktualnoj borbi za domaću knjigu i narodni jezik.²⁸

U vrijeme revolucije 1849. još je dospio organizirati, skupa s Albertom Strigom, »Društvo dobrovoljaca zagrebačkih« — osnov domaćem teatru.

Pored Demetra i Babukića, koji su najplodniji »kazališni« pisci u Danici, javljaju se još, obično tek po jednim dopisom, i Stanko Vraz, Ivan Mažuranić, Miloš Popović, Pero Petranović, Franjo Lovrić, Janko Car, Slavoljub Vrbanić, Dragutin Galac, Antun Nemčić, Ivan Kukuljević, Mirko Bogović, Eugen Barac, Ljudevit Pichler, Adolfo Veber-Tkalčević.²⁹

Piše s nadalje uglavnom o glazbenim zabavama, balovima, prigodnim koncertima i samom kazalištu, pokatkad još o recidivima prvih predstava gostujuće novosadske leteće družine (1840—1842), te o lokalnim predstavama sa izvođačima dobrovoljcima i amaterima, kao što je na primjer bila ona u Krapini, Varaždinu itd.

Od zanimljivijih napisa nakon događaja o kojima smo tu govorili valja spomenuti dopise Miloša Popovića (brat Đure Daničića) o utemeljenju narodnog teatra u Srbiji³⁰ i Mirka Bogovića o istom predmetu u Hrvatskoj.³¹ Prvi članak, u kojem se hvale napredak narodnosti u Srbiji, brigu za kulturu i obrazovanje, te u tom sklopu osnivanje stalnog nacionalnog teatra, razumljivo, ilirska redakcija izvrsno je iskoristila za propagandu vlastite akcije. Zato je drugi članak za našu temu još zanimljiviji, jer znači nastavak akcije koju su započeli Mažuranić i Demeter³² za utemeljenje hrvatskog narodnog kazališta:

»Neima sumnje, da bi utemeljenje posebnoga narodnoga kazališta za razviće našega duhovnoga života od neizmjerne koristi bilo; i buduć da su se glede ovoga predmeta mnogi domoroci na razni način, sad za utemeljenje, sad proti očitovali [...], povraćam se k predmetu, i ponavljam da je veoma potrebito, da se za našu sve krasnije napredujuću narodnost podigne posebno narodno kazalište, jer je ovo velemoćna poluga narodnoga razvitka.«

Zanimljivi su Bogovićeви argumenti pro: korisne i zabavne domaće knjige mnogo doprinose unapređenju narodnosti, ali knjige su vlastitost književnika, uskog intelektualnog kruga, dok ih se prosti puk mora odreći; međutim, taj isti puk moguće je izobraziti putem kazališta, u kojem bi mrtve riječi iz knjiga oživjele, riječju, moguće je kazalištem djelovati na narod u preporodnom smislu. U daljem tekstu postaje očito da pjesnik, i sam cijenjeni dramatičar, polazeći od Schillerove koncepcije teatra govori o kazalištu kao *moralnom* zavodu koji služi na korist državi i čo-

vječanstvu. Na žalost, i ova inicijativa zasnovana je na bazi mecenata, što se pokazalo korisnim, ali sporijim putem. Važan je, ipak, Bogovičev apel piscima da pišu igrokaze u narodnom i domorodnom duhu, što će se koju godinu kasnije obistiniti na Matičnu natječaju za domaću dramu.³³

Među kasnijim prilozima u Danici izdvaja se Vrazov panegirik o prvoj hrvatskoj operi *Ljubav i zloba*, za koju su tekst priredili Demeter i Janko Car, a muziku komponirao Lisinski (izvedena je u Zagrebu 28. ožujka 1846. i tiskana iste godine).³⁴ Pjesnik se riječima priznanja osvrnuo na tekst, ističući naročito njegovu sceničnost:

»Poezija ne može ništa drugo biti u operi, nego skelet muzike... K tomu je potreban živahan, bogat čin... Nam se čini, da je sačinitelj texta naše opere ovom zahtijevanju sasvim odgovorio, jer čin njegova djela pun je živahnih, krepkih, neobičnih prizora, zanimljivih spletki, zatočnih, nenadanih razrješenja i promjena, strasti i čuti.«²⁵

Uspjeh je bio golem: predstava je podigla na noge sav domorodni Zagreb, i djelo je za kratko vrijeme bilo pet puta izvedeno. Posljedice su bile još dalekosežnije: ponovno je oživio kazališni život, koji je nakon 1842. godine bio posve zamro, otkako je otišlo gostujuće »Novosadsko leteće društvo«. Štoviše, probuđeni interes za kazalište pomogao je Demetru da koju godinu kasnije osnuje »Društvo zagrebačkih dobrovoljaca« (1849), koje će od tada isključivo predstavljati na hrvatskom jeziku, njeujući domaći, prije svega slavenski repertoar.

U vezi s razvitkom muzičke scene u Hrvatskoj interesantan je i sastavak Ljudevita Pihlera u Danici, u putopisnoj formi, o gostovanju zagrebačkih pjevača u Novom Sadu g. 1847.³⁶

Napokon, kao neki sažetak ilirskih nastojanja oko hrvatskog kazališta, izlazi u Danici 1848. Veberov članak *Nješto o kazalištu*. Podsjećajući da je u pitanju zavod u kojem treba razvijati stožernu ideju XIX stoljeća — ideju narodnosti — gorko je predbacio suvremenicima nehat prema ovoj tečevini ilirizma:

»Mi Iliri, kad je govor o kazalištu, moramo se zarumeniti. Imade tomu mnogo godina što smo, poslije krvavih za slobodu bojeva, slatkim sankom usnuli...«

Toliko dakle koristi glede uma, srca, ugladenosti, istine, veselja i narodnoga duha pruža nam kazalište. Tko dakle da cijelom dušom ne čezne za toli korisnim i spasonosnim zavodom? Tko da se ne raduje s njegova procvjeta? — Pa ipak naši ga Zagrepci tako malo cijene, kano da ne imaju niti pojma o njegovoj shodnosti. Imade u Zagrebu predstavljaočah podosti dobrih, pa tko polazi kazalište? — Ponajviše Nijemci, koji ovdje službe obnašaju, Hrvata i Hrvatica imade tuđe malo; a onim, koji bi kazalište smatrali kano hram nauke i umjetnosti, ne ima baš ni traga ni glasa. Tu ide u kazalište komu treba zabave a ne nauke. Komu je dugo vrijeme, hoće da si ga kazalištem prikrati. — Ali što da očekivamo od Hrvata i Hrvatica, do sada toli zanemarenih? . . .

Prije osam godina uvedosmo na pozorište narodni jezik, kupismo prineske za narodno kazalište, pa se sve to sruši . . . Lani uvedosmo narodna kazališna predstavljanja. Prva dva ili tri puta bijaše kazalište dupkom napunjeno, svugdje se je govorilo o tom krasnom poduzeću. Tko ne pozna narav hrvatsku, rekao bi bio — sad ne fali, narodna predstavljanja moraju se održati a njemačka prestati. A kad tamo — sada, dakle za godinu dana — izdišu narodna predstavljanja, A kad tamo — sada, dakle za godinu dana — izdišu narodna predstavljanja, a mi čujemo i smrtno zvono. Što je tomu uzrok? Ne ima kod nas volje i poduzeća. Mi smo kano Turci u prvoj navali strašni, a kad nas ili koji dušman ili teškoće i zaprijeke uzbiju, već klonemo duhom, te gledamo gdje imade mjesta, kako da krenemo leđima? S početka našega prepороđenja mnogo se je mislilo, govorilo i radilo. Gdje se tri domoroca sastadoše, tamo se je snovalo koješta, što bi narodnu stvar promaknuti moglo. Riječju, početak bijaše krasan. No bijaše to čin bez volje i poduzeća, i zato iščeznu kano kuća na pijesku sazidana, koju srušiše bjesneći vjetrovi.³⁷

U estetska razmatranja Veber je upleo svojevrstu kritiku preporodne kulturne politike, koja je zanimljiva već i stoga što dolazi na kraju poetične i euforične periode. Tražio je da se ubuduće posveti veća briga kazalištu, te da se u repertoar unesu na prvom mjestu slavenske, pa talijanske, francuske, i tek na posljednjem mjestu njemačke drame, koje su dotada bile najbrojnije na hrvatskoj pozornici.

Hrvatski kazališni repertoar, naime, bio je prilično oskudan. Osim Kukuljevićeva igrokaza, prikazivana su slijedeća djela: *Romeo i Julija* (po Shakespeareu Christian Felix Weisse, preradio Dimitrija Demeter), *Fernando i Jarika* Joakima Vujića (po istoimenom komadu Karla Eckarshausena), *Smrt za svoje* Mihaila Vitkovića (po Kotzebueovu *Opfertod*),

Zla žena, *Svetislav i Mileva*, *Pokondirena tikva*, *Laža i paralaža* Jovana Sterije Popovića, *Strijelci* Baboa (*Die Strelitzen*, preveo Mirko Šandor), *Prijatelji* i *Vladimir* i *Kosara* Lazara Lazarevića, *Uroš V* Stefanovića, *Griselda* Friedricha Halma (preveo Jakob Užarević), *Palježina*, vesela igra od Kotzebuea, 777 — šaljiva igra od C. Lebruna, *Udovac* Deinhardsteina, *Stjepko Šubić ili Bela IV u Horvatskoj* (Kukuljevićeva adaptacija Kotzebueova komada *Bela's IV Flucht*), *Ljubomorna žena* Kotzebuea, *Angelo, okrutnik padovanski* Victora Hugoa (*Angelo, tyran de Padoue*, preveo Jakob Užarević), *Bretislav i Jutta* Karla Egona Eberta (preveo Ljudevit Vukotinić), *Rastrešeni*, šaljiva igra od Kotzebuea, *Fridolin* Franza Holbeina (po Schillerovoj baladi *Der Gang nach den Eisenhammer*, preveo Ignjat Alojz Brlić), *Posljedice zločinstva* Kotzebuea (*Folgen des Verbrechens*, preveo Konstantin Popović), *Obalarova kći* Sheridanana Knowlesa (prema preradbi Friedricha Treitschkea, preveo Demeter), *Ludost i ludorija* M. A. Desaugiersa (po njemačkoj preradbi I. F. Castellija, preveo Demeter), *Hedviga* T. Körnera (preveo Demeter), *Engleske robe* Kotzebuea (preveo Demeter), *Horvatska vjernost* (Demetrova adaptacija Körnera), *Smrtni rog* (*Hernani* V. Hugoa, preveo Jakob Užarević). Taj prvi repertoar sabran je uglavnom i tiskan u ediciji *Izbor igrokaza ilirskoga kazališta*, 1841—1842.³⁸

Sve ove predstave, kako nam svjedoče mjerodavni suvremenici, bile su daleko od toga da čak i za ondašnje pojmove budu na visini. Ponajmanje su mogle u umjetničkom smislu zadovoljiti ljude koji su se upoznali s dostignućima suvremenog evropskog teatra, prije svega na prijestolničkim scenama. Te su domaće predstave povremeno ipak bivale dobro posjećene, u najvećoj mjeri iz patriotskih pobuda, ali i zato, kako je zapisala Jarnevićeva u svojem dnevniku, »da se vrijeme ubije«. ³⁹ Zanimljivo je da se ovaj drugi razlog pojavljuje osam godina kasnije i u Veberovoj ocjeni.

Veberovom žalopojkom praktično prestaju napisi o kazalištu u Danici, koja, uostalom, naskoro prestaje izlaziti. Novo doba, revolucija i apsolutizam, donose nove uvjete. Pod apsolutizmom, naime, zagrebačko kazalište ponovno postaje isključivo njemačko, onaj nekoć omrznuti Schauspielgesellschaft in Agram. Drugo hrvatsko razdoblje u njemu započinje tek 1860, i opet sa starim preporodnim naraštajem! Ali bitka za narodno kazalište u Hrvatskoj nastavit će se u drugim glasilima i drugim tokom, sve do Šenoa i Miletića, i još dugo nadalje, ali uvijek na onom temelju koji su udarili ilirci.

BIBLIOGRAFIJA

1835.

Anonim: Kazalischno objavlenye. Danicza Horvatzka, Slavonzka y Dalmatinzka, I/1835, br. 4 (31. proszincza), str. 15—16 [N. B.: prosinac = = siječanj].

1837.

Anonim: Poljski teatar. Danica ilirska, III/1837, br. 51 (16. prosinca), str. 207—208 [nadajlje se nomenklatura mjeseci poklapa s današnjom].

1838.

Anonim: Parva muzikalno-deklamatorska akademija s ilirskim besedenjem i pjevanjem. Danica ilirska, IV/1838, br. 14 (7. travnja), str. 56 [Uz to: *Belizar i Alamiro*, duet iz opere »Belisario« Gaetana Donizettija, preveo Ivan Mažuranić].

Ivan Mažuranić: Predislovje k velikomu narodnomu ilirskomu koncertu u srědu 18. travnja kanoti na predvečerje blagdana od narodenja nj. veličanstva našega premilostivoga cara i kralja Ferdinanda, na korist naše poplavom Dunava u nesreću veržene državne bratje ugarske, u ovděšnjem teatru obderžavanom. Danica ilirska, IV/1838, br. 16 (21. travnja), str. 61—62 [Uz to anonimna bilješka o koncertu, str. 62—63].

Anonim: Slovstvo ilirsko. Danica ilirska, IV/1838, br. 44 (3. studna), str. 192 [Uz to: odlomak Kukuljevićeve drame *Juran i Sofia*, iz čina II, prizor peti].

1839.

Slovesnost ilirska od Dra P. J. Šafarika. Pr[aveo] V[jekoslav] B[abukić]. Danica ilirska, V/1839, br. 4 (26. siječnja), str. 14—16 [»Dra D. Demetra Dramatička pokušenja...« str. 14—15; »Juran i Sofia ili Turci kod Siska. Junačka igra u trih činih, spisao Ivan Kukuljević...« str. 15—16].

V. B. [Vjekoslav Babukić]: Věsti o slavjanskom kazalištu u Pešti. Danica ilirska, V/1839, br. 9 (2. ožujka), str. 36.

Dr Dragutin Rummy [Karol Juraj Rummy]: Verhu nove magjarske izvorne tragedie »Svatopluk« od Josipa Gaala u Pešti. Danica ilirska, V/1839, br. 14 (6. travnja), str. 53—55.

[Dimitrija Demeter]: Ilirska muzikalna zabava. Danica ilirska, V/1839, br. 16 (20. travnja), str. 63—64.

V. B. [Vjekoslav Babukić]: Ilirsko kazalište u Sisku. Danica ilirska, V/1839, 41 (12. listopada), str. 161—162.

C.: O kazalištu. Iz Zvolena u Slavii ugarskoj. Danica ilirska, V/1839, br. 44 (2. studena), str. 175 [Ibidem, pod istim naslovom: Jan Bojmir Krcho, Iz Liptova, str. 175—176; Iz Varšave, str. 176].

Henrik Börnstein: O utemeljenju ilirskoga narodnoga kazališta. Danica ilirska, V/1839, br. 46 (16. studenoga), str. 181—182 [pun potpis: Henrik Börnstein, Direktor varošoga teatra].

Ugar [pseud.]: Prispodoba magjarskoga i nĕmaĕkoga teatra u Pešti. Danica ilirska, V/1839, br. 47 (23. studenoga), str. 190—192 [pun potpis: »Ni-jednostran i od predsúdah prost Ugar«].

1840.

[Dimitrija Demeter]: Teatralne vĕsti. Danica ilirska, VI/1840, br. 3 (18. sijeĕnja), str. 11—12.

[Dimitrija Demeter]: Teatar u Somboru. Danica ilirska, VI/1840, br. 17 (25. travnja), str. 68 [prema »Serbskom narodnom listu«].

Ivan Maŕuraniĕ: Prolog k teatralnomu predstavljanju ilirskomu, po druŕtvu Novosadskom u srĕdu 10. lipnja 1840. u Zagrebu otvorenom. Danica ilirska, VI/1840, br. 24 (13. lipnja), str. 93—94 [Pjesma. Uz to bilješka u prozi (na str. 94), bez potpisa, ali bez dvojbe iz pera urednika Demetra].

B. [Vjekoslav Babukiĕ]: Sabor Ćitaonice ilirske zagrebske. Danica ilirska, VI/1840, br. 27 (4. srpnja), str. 105—108. [U ĕlanku je dopis Ivana Maŕuraniĕa, takoĕr o kazalištu, pod naslovom »Vriedni domorodci!«, na str. 105—107].

[Dimitrija Demeter]: Teatralne vĕsti. Danica ilirska, VI/1840, br. 28 (11. srpnja), str. 111—112.

[Dimitrija Demeter]: Ilirski teatar u Zagrebu. Danica ilirska, VI/1840, br. 36 (5. rujna), str. 144.

[Dimitrija Demeter]: Ilirski teatar. Dopis iz Karlovca od 6. rujna 1840. Danica ilirska, VI/1840, br. 37 (12. rujna), str. 147—148.

Sincerus [Dimitrija Demeter]: Ilirski teatar. Danica ilirska, VI/1840, br. 41 (10. listopada), str. 164; br. 42 (17. listopada), str. 167—168 [o gostovanju Novosaĕana].

[Franjo Lovriĕ?]: Kazalište ilirsko u Sisku. Danica ilirska, VI/1840, br. 44 (31. listopada), str. 174.

[Dimitrija Demeter]: Ilirski teatar u Sisku. Danica ilirska, VI/1840, br. 48 (28. studenoga), str. 192.

1841.

Fr. L....ĕ [Franjo Lovriĕ]: Ilirsko kazalište u Sisku. Danica ilirska, VII/1841, br. 1 (2. sijeĕnja), str. 3—4.

D. D. D. [Dimitrija Demeter]: Ilirsko kazalište u Zagrebu. Danica ilirska, VII/1841, br. 3 (16. sijeĕnja), str. 11—12; br. 13 (27. oŕujka), str. 51—52; br. 14 (3. travnja), str. 55—56.

I. M. [Ivan Maŕuraniĕ]: Sabor karlovaĕke ilirske ĕitaonice. Danica ilirska, VII/1841, br. 8 (20. veljaĕe), str. 29—31.

Anonim: Pojavljenje narodnog kazališta u Sĕrbii. Danica ilirska, VII/1841, br. 11 (13. oŕujka), str. 44 [prema: »Novine sĕrbske biogradske«].

[Dimitrija Demeter]: Grizelda na ilirskom kazalištu. Danica ilirska, VII/1841, br. 12 (20. oŕujka), str. 48 [prikaz Halmove drame].

B. [Vjekoslav Babukiĕ]: Narodna muzikalna zabava. Danica ilirska, VII/1841, br. 18 (1. svibnja), str. 69—70.

Franjo Őimagoviĕ: Predislovje k narodnomu ilirskomu koncertu obĕrŕzavanom u sĕmeništu zagrebskom na godovni dan njih preuzviŕšenosti

gospodina biskupa Jurja Haulika 24. travnja 1841. Danica ilirska, VII/1841, br. 19 (8. svibnja), str. 73—74 [pjesma].

Eug. Matiević B. r. c., Ilir iz Zagorja [Eugen Barac]: Ilirsko kazalište u Varaždinu. Danica ilirska, VII/1841, br. 19 (8. svibnja), 74—75.

R... n. [Rusan?]: Muzikalna vjest. Danica ilirska, VII/1841, br. 23 (5. lipnja), str. 92 [Iz Pečuha, o gostovanju muzičara iz Osijeka].

B. [Vjekoslav Babukić]: Sabor Čitaonice ilirske zagrebačke. Danica ilirska, VII/1841, br. 26 (26. lipnja), str. 105—107.

Janko Marić: Ilirsko kazalište u Varaždinu. Danica ilirska, VII/1841, br. 27 (3. srpnja), str. 109—110.

Eugenio Zagoranić [Eugen Matijević Barac]: Opetovano pojavljenje kazališta u Varaždinu. Danica ilirska, VII/1841, br. 27 (3. srpnja), str. 110.

[*Dimitrija Demeter*]: Ilirsko kazalište. Danica ilirska, VII/1841, br. 35 (28. kolovoza), str. 144.

Izmail Ivanović Sreznjevski: List o teatru u Krapini. Danica ilirska, VII/1841, br. 37 (11. rujna), str. 149—150 [Uz to: bilješka potpisana inicijalima S. V. (= Stanko Vraz), str. 150—151].

[*Ivan Mažuranić*]: Prolog govoren u Krapini prigodom prvoga narodnoga kazališnoga predstavljenja dana 29. kolovoza t. g. Danica ilirska, VII/1841, br. 40 (2. listopada), str. 161—162 [pjesma].

Anonim: Dopis iz Krapine dana 20. rujna 1841. Danica ilirska, VII/1841, br. 40 (2. listopada), str. 162.

...t... [Dimitrija Demeter]: Muzika u Rusii. Danica ilirska, VII/1841, br. 47 (20. studenoga), str. 194—195.

Anonim: Sveslavjanske vesti. (Ruski prevodi njeških dramah). Danica ilirska, VII/1841, br. 48 (27. studenoga), str. 200.

Anonim: Sveslavjanske vesti. (Iz Rajca). Danica ilirska, VII/1841, br. 49 (4. prosinca), str. 202—203.

Anonim: Sveslavjanske vesti. (Iz Žebraka). Danica ilirska, VII/1841, br. 52 (25. prosinca), str. 215.

1842.

Miloš Popović: Utemeljenje Narodnoga teatra u Srbii. Danica ilirska, VIII/1842, br. 3 (15. siječnja), str. 11—12.

Anonim: Sveslavjanske vesti. (Temišvar). Danica ilirska, VIII/1842, br. 3 (15. siječnja), str. 12 [Iz Češke včele].

...t... [Dimitrija Demeter]: Velika muzikalno-deklamatorna zabava u Zagrebu. Danica ilirska, VIII/1842, br. 11 (12. ožujka), str. 42—43.

Anonim: Sveslavjanske vesti. (Iz Běograda). Danica ilirska, VIII/1842, br. 13 (26. ožujka), str. 52.

...t... [Dimitrija Demeter]: Muzikalne zabave u Zagrebu. Danica ilirska, VIII/1842, br. 14 (2. travnja), str. 55—56.

Pero Petranović: Ilirsko kazalište. Danica ilirska, VIII/1842, br. 15 (9. travnja), str. 60.

Dr. Demeter (Dimitrije Demeter): Nješto o narodnom kazalištu u Běogradu. Danica ilirska, VIII/1842, br. 16 (16. travnja), str. 62—64.

...t... (Dimitrija Demeter): Novosti iz Zagreba. (Osobita narodna svečanost). Danica ilirska, VIII/1842, br. 17 (23. travnja), str. 67—68.

[Miloš Popović]: Ilirsko kazalište. Danica ilirska, VIII/1842, br. 17 (23. travnja), str. 68.

Eugenio Barac: Dopis iz Karlovca. Danica ilirska, VIII/1842, br. 20 (14. svibnja), str. 79—80.

[Dimitrija Demeter?]: Věst iz Zagreba. Danica ilirska, VIII/1842, br. 22 (28. svibnja). str. 87—88 [prikaz predstave Volfove drame »Preciosa«].

[Miloš Popović]: Ilirsko kazalište. Danica ilirska, VIII/1842, br. 23 (4. lipnja), str. 92 (dopis iz Beograda).

- t - (Dimitrija Demeter): Akademia zagrebačkoga muzikalnoga društva na korist pogorelih Požežanah i Sv. Ivančanah. Danica ilirska, VIII/1842, br. 26 (25. lipnja), str. 104.

Ivan Stanković: Progovor k muzikalnoj zabavi na korist požežkih pogorelacah obdržatoh 19. lipnja 1842. Danica ilirska, VIII/1842, br. 28 (9. srpnja), str. 112 (pjesma). Uz to bilješka u prozi, dat. u Đakovu 23. lipnja 1842, potpisana: »I. S. Naški«.

... t ... (Dimitrija Demeter): Něšto o glasovitom ruskom tenoru Ivanovu i někih drugih slavjanskih pěvačih. Danica ilirska, VIII/1842, br. 32 (6. kolovoza), str. 127—128.

Anonim: Sveslavjanske vėsti. (Kazalište u Biogradu). Danica ilirska VIII/1842, br. 33 (13. kolovoza), str. 132 [Iz »Peštansko-budimskog skoroteče«].

Antun Gostovinski [Antun Nemčić]: Dopis iz Križevacah. Danica ilirska, VIII/1842, br. 36 (3. rujna), str. 143. [Uz to »Prolog k teatralnoj zabavi na korist požežkih pogorelacah dāržanoh u Križevcih 13. kolovoza 1842, od Ant. N...ća« (= Antuna Nemčića), str. 143—144.].

Anonim: Sveslavjanske vėsti. (Novi češki teatar). Danica ilirska, VIII/1842, br. 41 (8. listopada), str. 164 [Iz Ost und Westa].

Janko Car: Ilirski teatar u Krapini. Danica ilirska, VIII/1842, br. 42 (15. listopada), str. 168 [pun potpis: »Janko Car, Ilir iz Zagorja Hārnavskog«].

Anonim: Sveslavjanske vėsti. (Češko kazalište). Danica ilirska. VIII/1842, br. 43 (23. listopada), str. 172.

Anonim: Sveslavjanske vėsti. (Iz Poznanja). Danica ilirska, VIII/1842, br. 49 (3. prosinca), str. 195—196 [Iz Ost und Westa].

Anonim: Nove knjige na našem jeziku. Danica ilirska, VIII/1842, br. 53 (31. prosinca), str. 210 [prikaz knjige Dragutina Galca »Buturica igrokazah ilirskog kazališta«, Zagreb 1842].

1843.

Anonim: Slavjanske vėsti. (Iz Praga). Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, IX/1843, br. 5 (4. veljače), str. 20.

Anonim: Slavjansko kazalište u Beču. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, IX/1843, br. 18 (6. svibnja), str. 70—71.

Anonim: Slavjanske vėsti. Iz Lavova (Lemberg). Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, IX/1843, br. 31 (5. kolovoza), str. 124 [Iz Kvėty].

V — b — ć [Slavoljub Vrbančić]: O narodnom kazalištu u Krapini. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, IX/1843, br. 34 (26. kolovoza), str. 135—136.

V — b — ć [Slavoljub Vrbanić]: Narodno kazalište u Krapini. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, IX/1843, br. 36 (9. rujna), str. 143—144.

1844.

[Dimitrija Demeter]: Narodno kazalište u Zagrebu. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, X/1844, br. 11 (16. ožujka), str. 44.

Anonim: Glasbena zabava u Zagrebu. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, X/1844, br. 14 (6. ožujka [travnja!]), str. 55.

Anonim: Slavjanske vjesti. Iz Štavnice (Schemnitz). Danica horvatska slavonska i dalmatinska, X/1844, br. 26 (29. listopada), str. 103—104 [Iz Češke včele].

[Dimitrija Demeter?]: Iz Zagreba. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, X/1844, br. 31 (4. kolovoza), str. 124. [Obavijest o Lisinskom i prvoj hrvatskoj operi].

D. G...c. [Dragutin Galac]: Muzikalna zabava u Zagrebu. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, X/1844, br. 37 (14. rujna), str. 147—148.

Anonim: Slavjanske vjesti. (Pančevo). Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, X/1844, br. 49 (7. prosinca), str. 196.

1845.

Slavoljub V...b...ć. [Slavoljub Vrbanić]: Glasbena zabava u Zagrebu. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XI/1845, br. 9 (1. ožujka), str. 35—36.

I. K. S. [Ivan Kukuljević Sakcinski]: Muzikalna zabava za oravske Slavjane. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XI/1845, br. 11 (15. ožujka), str. 43—44.

Mirko Bogović: O utemeljenju narodnoga kazališta. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XI/1845, br. 18 (3. svibnja), str. 70—71.

Anonim: Slavjanske vjesti. (Narodno česko kazalište u Pragu). Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XI/1845, br. 25 (21. lipnja), str. 100.

Anonim: Slavjanske vjesti. Iz Zagreba. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XI/1845, br. 36 (6. rujna), str. 144 [o prikazivanju melodrame].

[Dimitrija Demeter?]: Iz Zagreba. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XI/1845, br. 41 (11. listopada), str. 164 [prikaz muzikalno-deklamatorne zabave].

1846.

Anonim: Slavjanska vjest. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XII/1846, br. 1 (3. siječnja), str. 4.

Anonim: Slavjanske vjesti. Iz Ljubljane 15. veljače. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XII/1846, br. 13 (28. ožujka), str. 51 [Iz Kmetijskih novica].

Anonim: Visokorodnoj gospoји Sidonii Rubido, rođenoј grofici Erdödy, kano Ljubici u parvoј ilirskoj operi u znak zahvalnosti za njezinu domovinu i umjetnosti prinešenu izvanrednu žrtvu, u ime svih domorodaca. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XII/1846, br. 14 (4. travnja), str. 53 [pjesma].

[Stanko Vraz]: Pàrva izvorna ilirska opera »Ljubav i zloba« od Vatroslava Lisinskoga, 28. ožujka t. g. po jednom društvu odličnih prijateljah i prijateljicah narodne umjetnosti u zagrebačkom gradskom kazalištu pàrvi put predstavljena. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XII/1846, br. 14 (4. travnja), str. 53—56; br. 15 (11. travnja), str. 57—60.

Dragutin Galac: Narodni teatar u sl. kr. povlaštenom tãrgovištu Krapini. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XII/1846, br. 17 (25. travnja), str. 67—68.

[Dimitrija Demeter]: Franjo Liszt u Zagrebu. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XII/1846, br. 32 (8. kolovoza), str. 129—130.

D. [Dimitrija Demeter]: Iz Zagreba. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XII/1846, br. 40 (3. listopada), str. 161—162 [prikaz muzikalno-deklamatorne zabave].

P. B.: Iz Križevca. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XII/1846, br. 40 (3. listopada), str. 162.

[Dimitrija Demeter]: G. Stažić u Beču. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XII/1846, br. 48 (28. studenoga), str. 191—192.

[Dimitrija Demeter]: Muzikalna zabava u Zagrebu. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XII/1846, br. 49 (5. prosinca), str. 196.

[Dimitrija Demeter]: Iz Beča. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XII/1846, br. 50 (12. prosinca), str. 200 [prema bečkim teatralnim novinama].

[Dimitrija Demeter]: Muzikalno-deklamatorna zabava u Zagrebu. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XII/1846, br. 52 (26. prosinca), str. 207—208.

1847.

[Dimitrija Demeter]: Koncert zagrebačkog muzikalnog društva. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XII/1846, br. 52 (26. prosinca), str.

[Dimitrija Demeter?]: Svečano otvorenje dvorane zagrebačke u Narodnom domu. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XIII/1847, br. 7 (13. veljače), str. 27—28.

Anonim: Směsice. (Teatralna učionica u Petrogradu). Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XIII/1847, br. 10 (6. ožujka), str. 40.

Anonim: Slavjanske vĕsti. (Iz Ljubljane. — Pèrva izvorna opera u češkom jeziku). Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XIII/1847, br. 11 (13. ožujka), str. 43—44.

Anonim: Směsice. (Poljačko kazalište). Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XIII/1847, br. 12 (20. ožujka), str. 48.

Rĕč bratinska od Ivana Mažuranića, govorena prigodom po ovdašnjem muzikalnom društvu dne 16. travnja u zagrebačkom kazalištu na korist naše gladujuće braće danoga koncerta. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XIII/1847, br. 17 (24. travnja), str. 65—68 (66!) [soneti].

[Dimitrija Demeter]: Koncert na korist naše gladujuće gorske braće. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XIII/1847, br. 17 (24. travnja), str. 70.

[Dimitrija Demeter]: Kazalište zagrebačko. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XIII/1847, br. 17 (24. travnja), str. 68—70; br. 19 (8. svibnja), str. 76—78; br. 20 (15. svibnja), str. 81—82; br. 22 (29. svibnja), str. 90; br. 24 (12. lipnja), str. 98; br. 27 (3. srpnja), str. 109—110; br. 29 (17. srpnja), str. 117—118; br. 31 (31. srpnja), str. 124; br. 35 (28. kolovoza), str. 140; br. 36 (4. rujna), str. 143—144; br. 40 (2. listopada), str. 160; br. 43 (23. listopada), str. 171—172; br. 44 (30. listopada), str. 176; br. 45 (6. studenoga), str. 180; br. 49 (4. prosinca), str. 196 [Kazališna kronika. U br. 19, 20, 22, 24, 27. i 29. naslov: Zagrebačko kazalište].

[Dimitrija Demeter]: Očitovanje. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XIII/1847, br. 25 (19. lipnja), str. 102 [potpis: »Učredništvo«].

Anonim: Nova ilirska opera. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XIII/1847, br. 37 (11. rujna), str. 148 [Iz Ost und Westa].

[Ljudevit Pihler]: Misli o putovanju našem. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XIII/1847, br. 40 (2. listopada), str. 158—160; br. 41 (9. listopada), str. 161—163.

Marko Popović: Dopis iz Novog Sada. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XIII/1847, br. 41 (9. listopada), str. 164 [O gostovanju Zagrepčana].

1848.

[Dimitrija Demeter]: Zagrebačko kazalište. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XIV/1848, br. 6 (5. veljače), str. 24.

A. Tkalčević [Adolfo Veber Tkalčević]: Niešto o kazalištu. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XIV/1848, br. 11 (11. ožujka), str. 45—47; br. 12 (18. ožujka), str. 49—51; br. 13 (25. ožujka), str. 54—56; br. 14 (1. travnja), str. 58—60; br. 15 (8. travnja), str. 62—64; br. 16 (15. travnja), str. 66—68.

E. B. [Eugen Barac]: Koncert u Karlovcu. Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XIV/1848, br. 27 (1. srpnja), str. 112.

1849.

[Pijerko Luković Bunić]: Muhamed II. u Bosni. Tragedia u pet činah. Izvorno dielo Petra Markeza Bone Lukovića, vlastelina dubrovačkoga. Danica ilirska, XV/1849, br. 1 (2. siječnja), str. 3—4; br. 2 (6. siječnja), str. 6—8; br. 3 (9. siječnja), str. 9—12; br. 4 (13. siječnja), str. 13—16; br. 5 (16. siječnja), str. 19—20; br. 6 (20. siječnja), str. 24.

[Ferdo] Rusan: Kazalište u Bielovaru. Danica ilirska, XV/1849, br. 12 (17. veljače), str. 56.

Anonim: Smiesice. Danica ilirska, XV/1849, br. 12 (17. veljače), str. 56.

[Pijerko Luković Bunić]: Bolje promišljeno nego namišljeno. Igrokaz u jednom činu od Petra Markeza Bone Lukovića, Vlastelina Dubrovačkoga. Danica ilirska, XV/1849, br. 14 (3. ožujka), str. 65—70.

[Pijerko Luković Bunić]: Stranoljublje Čarnogorca. Drama u II. čina od Petra Lukovića Markesa de Bona. Danica ilirska, XV/1849, br. 29 (16. lipnja), str. 185—190.

¹ Milorad Živančević: *Vidokruzi hrvatske preporodne književnosti*. Zbornik Matice srpske za književnost i jezik, Novi Sad 1974, knj. XXII, sv. 3, str. 450—462.

² Iscrpno o ovoj ličnosti u najnovije vrijeme: Josip Horvat, *Ljudevit Gaj. Njegov život, njegovo doba*. Liber, Zagreb 1975.

³ Preciznije o tome vid. M. Živančević, *Ilirizam*. Povijest hrvatske književnosti, knj. 4, Liber — Mladost, Zagreb 1976, str. 7—217. Obnovljena Danica g. 1853. i Danica ilirska 1863—1867. nemaju organske veze s ovim časopisom, iako je nakladnik također Ljudevit Gaj.

⁴ O profilu časopisa pisano je i ranije (Platon Kulakovskij; *Ilirizm'*, Varšava 1894; Đuro Šurmin: *Hrvatski preporod*, II, Zagreb 1904; Jerzy Pogonowski: *Iliryzm i Słowiańszczyzna*, Lwów 1924; Antun Barac: *Književnost ilirizma*, Zagreb 1954), no tek će Barac stvoriti platformu za dalje proučavanje na odgovarajućoj literarnoj i znanstvenoj razini, prikazujući iscrpno Daničin život, ideologiju i ciljeve. Usp. također Frangešov pogovor reprintu (Serija reprint izdanja »Liber croaticus«. *Danica ilirska*, I—V, 1835—1849. Urednik Ivo Frangeš. Tehnički urednik Mladen Kuzmanović. Likovna oprema Boris Dogan. Stručni suradnici: Antun Đamić i Milorad Živančević. Tisak »Ognjen Prica«, Karlovac. Zagreb 1970—1972).

⁵ Blanka Breyer: *Das deutsche Theater in Zagreb 1780—1840*, Zagreb 1938.

⁶ Vladimir Gudel: *Stare kajkavske drame*. Književna studija. Vienac, XXXII/1900, br. 46, str. 724—726; br. 47, str. 740—742; br. 48, str. 755—758; br. 49, str. 772—773; br. 50, str. 784—788; br. 51, str. 802—804. U novije vrijeme usp. također: Krešimir Georgijević, *Hrvatska književnost od 16. do 18. stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, Matica hrvatska, Zagreb 1969.

⁷ Ivan Mažuranić u pismu bratu Antunu 2. srpnja 1841. ironično navodi »tituo« njemačkoga direktora drame Glöglja: »Directeur der deutschen und ilirischen Schauspielergesellschaft in Agram«, pa dodaje: »Ne znam, hoće li mu vrijediti ili presjest« (Milorad Živančević: *Pisma Ivana Mažuranića bratu Antunu*, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, knj. V, 1960, str. 226).

⁸ *Danica ilirska*. I/1835, str. 15. Potpune bibliografske podatke nadalje vid. u priloženoj bibliografiji. Tekstove navodimo u suvremenoj transkripciji.

⁹ Antun Barac: *Hrvatska književnost od Preporoda do stvaranja Jugoslavije*. *Knjiga I. Književost ilirizma*, JAZU, Zagreb 1954, str. 198. O Rakovčevu dramskom radu: Velimir Deželić, *Dragutin Rakovac kao dramatik*, Nastavni vjesnik, XXXII, 1923—1924, 1—5 + 129—134.

¹⁰ Tekst je objavljen u Danici od 7. veljače t. g. (br. 5, str. 17—18), s potpisom L. G. i pod naslovom: *Horvatom szloga y Zjedinenye za szvojega vsze-lyublyenoga Czeszara y Kralya Franyu I. proti Francuzom vu letu 1813*. Vjerojatno je za tu zgodu sačinjen i prijevod: »Croatiens Wiedergeburt von Ljudevit Gaj gedichtet im März 1833. Aus dem illirischen von — g«. Podrobnije o genezi pjesme: Franjo Fancev, *Postanak i historijska pozadina Gajeve pje-*

sme »Još Hrvatska ni propala« (Hrvatska revija, VIII/1935, br. 12, str. 617—633).

¹¹ *Slovstvo ilirsko*, Danica t. g. (br. 48, str. 192). *Jurana i Sofiju* Kukuljević je napisao najprije na njemačkom, a zatim sam preveo na hrvatski i tiskao u Zagrebu »Tiskom K. p. i. n. tiskarne Dra Ljudevita Gaja«, pod naslovom kako je navedeno u oglasu. Na naslovnoj strani kao godina izdanja stoji 1839, međutim, kako vidimo iz ovog teksta, objavljenog u Danici 1. prosinca 1838, knjiga se pojavila već krajem te godine.

¹² Prvi dopis (Danica, V/1839, br. 14, str. 53—55), potpisuje Dr Dragutin Rummy, »profesor pravah«, a drugi, također o mađarskom (i njemačkom) teatru u Pešti, »Nijednostran i od predsudah prost Ugar« (br. 47. t. g., str. 190—192), iza koga bi mogao stajati isti autor. Slovački preporoditelj Karol (Dragutin) Georg Rummy (1780—1847), dopisivao je u Danici pod pseudonimima, a surađivao je također u Narodnim novinama, Agramer Zeitungu, Lunj, Illyrisches Blatt u Pilgeru. O njemu: Rudo Brtaň, *Slaváci na Karellovskom gymnáziju*, Zbornik za slavistiku, II/1971, sv. 2, str. 27—31.

¹³ U pismu bratu Antunu, dat. u Pešti 4. studenoga 1840 (Milorad Živančević: *Iz ostavštine Ivana Mažuranića*, Zbornik MS za književost i jezik, Novi Sad 1974, knj. XXII, sv. 2, str. 249—250).

¹⁴ *Slovesnost ilirska* od Dra P. J. Šafarika, Danica V/1839, br. 4, str. 14—16 (iz Časopisa Češkego Muzeum, IV/1838), te *Věsti o slavjanskom kazalištu u Pešti*, ibidem, br. 9, str. 36 (iz Češke včele 1839). I jedan i drugi prevod potpisani su Babukićevim inicijalima, s tim što ovaj drugi ima još jedan dodatak »Iz Hirnōka br. 15. 1. t.« (pod II); u njemu se iznosi ideja da se u Pešti prikazuju predstave i na slavenskim jezicima, posebno »u narječju ilirskom i českoslovanskom«, te da je Kollar inicirao »Slavjansko teatralno društvo« u Pešti.

¹⁵ Danica t. g., str. 15 (usp. prethodnu bilješku).

¹⁶ V. B.: *Ilirsko kazalište u Sisku*, Danica, V/1839, br. 41 (od 12. listopada), str. 161—162.

¹⁷ Henrik Börnstein, Direktor varoškoga teatra: *O utemeljenju ilirskoga narodnoga kazališta*, Danica, V/1839, br. 46 (od 16. studenoga), str. 181—182.

¹⁸ Usp. posebno o autoru: Tade Smičiklas, *Život i djela Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*, Rad JAZU, Zagreb 1892, knj. 110, str. 110—204. Usp. nadalje o djelu: Marijan Matković, *Hrvatska drama XIX stoljeća* (u: *Dramaturški eseji*, Zagreb 1949, str. 151—237; Dubravka Zmajević, *I. K. Sakcinski i njegova drama »Jurana i Sofija« u svjetlu hrvatske književne kritike*, Riječi, I/1969, sv. 3/4, str. 14—21; Nikola Batušić, *I. K. Sakcinski — dramatičar*, Forum, IX/1970, sv. 9, str. 333—365.

¹⁹ Usp. Vladimir Mažuranić, *Predgovor Teuti i Grobničkom polju* u izdanju Matice hrvatske, Zagreb 1891, str. III—LIII, zatim Nikola Andrić, *Spomen-knjiga Hrvatskog zemaljskog kazališta* (Zagreb 1895), te u novije vrijeme Pavao Cindrić, *Hrvatski i srpski teatar* (Zagreb 1960), i zbornik *Hrvatsko narodno kazalište*, uredili Slavko Batušić i Duško Rokсандić (Zagreb 1960); posebno o gostovanju Novosađana: Pavao Cindrić, *Novosađsko leteće diletantsko pozorište u Zagrebu (1840—1842)*, Zbornik priloga istoriji jugoslovenskih pozorišta 1861—1961, SNP, Novi Sad 1961, str. 131—181.

²⁰ *Prolog* »k teatralnom predstavljanju ilirskom, po društvu Novosadskom, u sredu 10. lipnja 1840. u Zagrebu otvorenom«, štampan je u Danici od 13. lipnja t. g. (br. 24, str. 93—94), dakle svega tri dana nakon izvedbe, pa je doskora bilo općenito prihvaćeno mišljenje da je to prvo njegovo izdanje; međutim, on je već prije toga bio zasebno štampan, po običaju, kao letak, na hand-papiru 14 x 22 cm, ukrašen okvirnim ornamentom u frizu, te je očito bio dijeljen uzvanicima na samoj predstavi (usp. Milorad Živančević: *Prvo izdanje Mažuranićeva Prologa*, Zbornik MS za književnost i jezik, Novi Sad 1969, knj. XVII, sv. 1, str. 140—141).

²¹ Danica, VI/1840, 24, str. 94.

²² B. [Vjekoslav Babukić]: *Sabor Čitaonice ilirske zagrebske*, Danica ilirska, VI/1840, br. 27, str. 105—108.

²³ Ibidem, Mažuranićev članak na str. 105—107.

²⁴ Historijat ovoga pitanja nalazi se u Gajevoj ostavštini, u arhivu NSB (Nacionalne i sveučilišne biblioteke) u Zagrebu, pod sig. R 4018.

²⁵ Usp. niže u bibliografiji g. 1841, s tim što i za ovaj prolog vrijedi ono što je rečeno ovdje u bilješci pod 20. — Usp. također za tu temu: Ivana Batušića, *Od najava i prologa do impromptua u francuskom i hrvatskom kazalištu*, Rad JAZU, Zagreb 1962, knj. 326, str. 265—388.

²⁶ Milorad Živančević: *Vraz i Sreznjevski*, Zbornik MS za književnost i jezik, Novi Sad 1967, knj. XV, sv. 2, str. 255—265. List o teatru u Krapini (Danica, VII/1841, br. 37, str. 149—150), potpisan je samo imenom: Izmail, a naslovljen »Nezaboravnoj posestrimi« (prema našem saznanju, to je Dragojla Štauduar). U popratnom tekstu Stanko Vraz (potpisan inicijalima S. V.) veli, da je list »od jedne inostrane, nu drage nam i srodne ruke«, a to je nedvojbeno njegov veliki prijatelj Izmail Ivanović Sreznjevski.

²⁷ Riječ je o adaptacijama T. Körnera i C. Lebruna (usp. niže kazališni repertoar).

²⁸ Npr. Nešto o Narodnom kazalištu u Beogradu (Danica ilirska, VIII/1842, br. 16, str. 62—64). Za ovaj značajni Demetrov članak nisu znali ni Ljuba Stojanović (*Život i rad Vuka Stef. Karadžića*, Beograd-Zemun 1924, poglavlje »Vuk i Hrvati«, str. 678—691), ni Miodrag Popović (*Vuk Stef. Karadžić*, Beograd 1964, poglavlja: »Među Hrvatima«, str. 326—338, i »Književni dogovor«, str. 349—362). Opširnu Demetrovu biografiju, sa potpunom bibliografijom, iz koje su ovdje korišteni podaci za razrješenje anonimne pjesnikove suradnje u Danici, naći će čitalac u monografiji: Milorad Živančević, *Dimetrije Demetra Grobničko polje*, Liber, Zagreb 1973.

²⁹ Milorad Živančević: »Danica ilirska« i njeni anonimni suradnici, Croatica, Zagreb 1973, knj. IV, str. 67—105.

³⁰ *Utemeljenje Narodnoga Teatra u Sèrbii*, Danica ilirska, VIII/1842, br. 3, str. 11—12.

³¹ O utemeljenju narodnoga kazališta. Od Mirka Bogovića, Danica horvatska, slavonska i dalmatinska, XI/1845, br. 18, str. 70—71.

³² Ovaj će problem nadalje biti aktualan; usp. odmah nakon prestanka Danice anonimni Demetrov članak *Zur Theaterfrage* u *Südslavische Zeitung*, II/1850, Nr. 214, str. 497.

³³ Usp. *Javno izviestje rasudjujućega odbora vèrhu odluke o nagradi die-lah dramatičnih, podnešenih za natičaj dramatični od god. 1850/51*, Narodne novine, XVII/1851, br. 242 (od 21. listopada), str. 693 [potpisani su odbornici: Franjo Žigrović, Ivan Kukuljević, I. Mažuranić, Dr. Demeter, Drag. Rakovac].

³⁴ *Ljubav i zloba. Izvorna opera u dva čina*. U muziku stavio Vatroslav Lisinski. U Zagrebu 1846 [8°, str. 28]. U rubrici »Pregled knjigopisni« u Kolu 1847 (knj. V, str. 86), Vraz je zabilježio uz ovu poziciju: »Ovo je libretto ili text rečene opere (sastavljene od Janka Cara i Dra D. Demetra)«.

³⁵ *Prva izvorna ilirska opera*, Danica horv. slav. i dalm., XII/1846, br. 14—15 (cit. na str. 59). Prikaz je objavljeni anonimno, tako da i danas proučavaoci dvoje o autorstvu, premda je tekst ušao u Vrazova sabrana djela (*Pjesnička djela*, priredio Slavko Ježić, JAZU, Zagreb 1955, knj. III, str. 380—396).

³⁶ *Misli o putovanju našem* (XIII/1847, br. 40—41). Dopis je anoniman, no autora nam otkriva Franjo Kuhač: *Vatroslav Lisinski i njegovo doba. Prilog za poviest hrvatskoga preporoda*, Matica hrvatske, Zagreb 1904, str. 78. Ovo nije bilo poznato Iliji Mamuziću, koji u svojoj studiji *Ilirizam i Srbi* (Rad JAZU, Zagreb 1933, knj. 247, str. 40—41) smatra da je autor Bratoljub, iako je očito iz Danice da se taj potpis odnosi isključivo na pjesmu navedenu u dopisu; ista se zabluda zrcali i u kazalu reprinta, str. 49.

³⁷ *Niešto o kazalištu*, Danica horv. slav. i dalm., XIV/1848, br. 11—16 (nav. mjesta na str. 46, 59, 64).

³⁸ *Izbor igrokazah ilirskoga kazališta*. Narodna tiskarnica, Zagreb. Svezak I—VII (1841), VIII—X (1842). Priredio za tisak Dimitrija Demeter (usp. nav. moju monografiju, str. 154). Tome se pridružuje knjiga prijevoda iz Kotzebza, Dragutina Galca *Buturica igrokazah ilirskoga kazališta*, izd. Lj. Gaj, Zagreb 1842, te nešto kasnije edicija *Igrokazi društva dobrovoljaca zagrebačkih*, I—III Zagreb 1850.

³⁹ Dragojla Jarnević: *Život jedne žene*. Odabrane stranice dnevnika. Priredio Stanko Dvoržak. Znanje, Zagreb 1958. — Za repertoar usp. također: Slavko Batušić, *Domaći dramski repertoar na zagrebačkoj pozornici*, Hrvatsko kolo, IV/1949, sv. 2/3, str. 565—598.